

რელიგია

№ 3—4

1998

ქეთევან დედოფლის აღმსარებლობა შესოფრ წყაროთა შუქზე

ქეთევან დედოფლის მიერ მართლმადიდებლური ეკლესიის მიტოვების და კათოლიკობის აღიარების მითი სრულიად კონკრეტულ ისტორიულ-პოლიტიკურ ფონზე აღმოცენდა და მის ავტორებად იმეამად საქართველოში მისიონის დაარსებით დაინტერესებული, შირაზში მოღვაწე ავგუსტინელი ბერები გვევლინებიან. ეს მითი მეტად სიცოცხლისუნარიანი აღმოჩნდა, იგი XVII საუკუნის მანძილზე არაერთმა ევროპელმა მწერალმა და მოგზაურმა გამოიყენა თავის მხატვრულ თუ ისტორიულ თხზულებაში. მაგრამ ვიდრე ამ კონკრეტული საკითხის განხილვაზე გადავიდოდეთ, საჭირო იქნება მცირე ისტორიული ექსკურსი, რომელიც იმდროინდელ საქართველო-ევროპის ურთიერთობის ზოგიერთ ასპექტს შეეხება.

ხანგრძლივი შესვენების შემდეგ, XVII საუკუნეში კათოლიკე მისიონერებისათვის ისევ ხელსაყრელი ხანა დადგა საქართველოში მისიონების დაარსებისათვის [11, 83]; ეს ძირითადად ორი მიზეზით იყო განპირობებული: ერთი მხრივ, ქართველ პოლიტიკოსებს სახელმწიფოებრივი აღორძინების ერთადერთ გზად ევროპასთან დაკავშირება ესახებოდათ და ამის განხორციელებას რომის პაპის მეშვეობით ცდილობდნენ, ვინაიდან პაპს ტრადიციულად ჰქონდა მორალურ-პოლიტიკური ძალაუფლება გავლენა მოეხდინა ევროპის სახელმწიფოთა მონარქებზე, თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ რომის პაპის ურბან VIII-ის (1623-1644) დიპლომატიის გავლენა მიმდინარე მოვლენებზე მინიმალური იყო [16, 195]. მეორე მხრივ, რომის დიდი სურვილი იყო ქართველი ხალხის კათოლიკობაზე მოქცევა, სარწმუნოებრივად მისი რომისათვის დამორჩილება და კათოლიკური სამყაროს ფარგლების გაფართოება, კათოლიკობის გავრცელება საქართველოში კი უკვე მისიონერების საქმე იყო. ამრიგად, ორივე მხარე ერთმანეთით იყო დაინტერესებული.

სწორედ ამ პერიოდში შემუშავდა ევროპაში ანტიოსმალური კოალიციის უზარმაზარი პროექტი — ესპანეთიდან პოლონეთამდე საომარი მზადება მიმდინარეობდა. ამ საბრძოლო გეგმის მიხედვით, ქრისტიანთა ჯარი სამ ჯგუფად იყოფოდა: 1) გერმანია, პოლონეთი, უნგრეთი; 2) იტალია და ესპანეთი; 3) საფრანგეთი. დასავლეთის სახელმწიფოების აღნიშნული ჯარი ზღვითა და ხმელეთით ოსმალეთისაკენ უნდა დაძრულიყო; მას შეუერთდებოდნენ პერსიისა და კავკასიის კაზაკები, რომლებიც ხშირად ესხმოდნენ თავს ოსმალებს და არბევ-

დნენ შავი ზღვის სანაპიროზე მათ სამფლობელოებს. ოსმალეთზე ლაშქრობის ინიციატორები დიდ იმედს ამყარებდნენ ოსმალთა უღელქვეშ მყოფ ქრისტიანებზე. ამას გარდა, ირანმაც ხუთი თუ ექვსი ელჩობა გაგზავნა პაპთან, ესპანეთისა და საფრანგეთის მეფეებთან და ატყობინებდა ოსმალეთზე თავდასხმის გადაწყვეტილებას; დახმარების შემთხვევაში კი პალესტინისა და იერუსალიმის დაბრუნებას პპირდებოდა [8, 4-5]. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა გეგმა, რომელიც იტალიელი მოგზაურის პიეტრო დელა ვალეს ირანში ვიზიტის ძირითად მიზანს შეადგენდა: სეფიანთა ირანი უნდა შეკავშირებოდა დნებრის კაზაკებს — რომლებიც იმ დროს შიშის ზარს სცემდნენ ოსმალებს შავ ზღვაზე — და ასევე პოლონეთის სამეფოს საქართველოს შუამავლობით. ამ გეგმის თანახმად, კაზაკებსა და ირანს შორის ერთგვარი დამაკავშირებელი რგოლი უნდა გამხდარიყო ოდიშისა და გურიის სამთავროები. კაზაკებს თავიანთ პლაცდარმად უნდა გადაეციათ ოდიშისა და გურიის ზღვისპირა ტერიტორია, შემდეგ კი ირანის დახმარებით დაეჭირათ ტრაპიზონი და მისი მისადგომები. შაჰ აბასს მოეწონა ეს პროექტი და წერილი გაუგზავნა პოლონეთის მეფეს, რომელსაც შემდეგს სთავაზობდა: ირანი თავისი ხარჯით ააგებდა ერთ ციხესიმაგრეს შავი ზღვის რომელიმე ნავსადგურთან, ტრაპიზონის მეზობლად მდებარე გურიაში, შიგ ჩააყენებდა ყიზილბაშთა გარნიზონს, რომელიც პოლონეთის მეფის განკარგულებაში იქნებოდა, შემდგომში კი ეს ციხესიმაგრე გადაეცემოდათ კაზაკებს; დასავლეთ საქართველოს სამთავროები დაემორჩილებოდნენ პოლონეთს, ხოლო საქართველოსა თუ ირანში მცხოვრები ყველა ქრისტიანი ქართველი — კათოლიკურ ეკლესიას. ამასთან დაკავშირებით პიეტრო დელა ვალე წერს, რომ ქრისტიანული სარწმუნოების აღმსარებელი ქართველებისათვის ერთმორწმუნე პოლონეთის სამეფოს ფარგლებში მოქცევა სასარგებლო იქნებოდა მაჰმადიანური აგრესიისაგან თავის დასაცავად და იქვე დასძენს: „მაგრამ ისინი დამოუკიდებელნი არიან და ჰყავთ თავიანთი კანონიერი მეფე-მთავრები, ამიტომაც არ ექაშნიკებათ დაექვემდებარონ უცხოელებს თუნდაც ერთმორწმუნეთ, რაც ყველა ხალხში აღშფოთებასა და ზიზღს იწვევს“ [18, 127-128]. ამავე დროს ანტიოსმალურ კოალიციაში საქართველოს მონაწილეობა იმთავითვე გამოირიცხული იყო ირანის მიერ კახეთის აოხრების გამო და იგი სწორედ ოსმალების დახმარებით ლამობდა ყიზილბაშების განდევნას საქართველოდან.

ეს პროექტი თავისთავად სწორედ იმითაა საინტერესო, რომ მასში ჩანს კათოლიკური სამყაროს დამოკიდებულება საქართველოს მიმართ: საქართველო—როგორც ქრისტიანობის უკიდურესი ფორპოსტი აღმოსავლეთში—თავისი მნიშვნელოვანი და უნიკალური გეოპოლიტიკური მდებარეობის გამო ევროპას ესახებოდა კვანძად ევროპასა და აზიას შორის.

იმ პერიოდში კი შაჰს ევროპის დახმარება ესაჭიროებოდა თურქების წინააღმდეგ, ვინაიდან 1612 წელს მან დროებითი ზავი დადო ოსმალეთთან. 1613-1614 წლებში შაჰ-აბასი ესპანეთის მეფეს და რომის პაპს აღუთქვამს, რომ ურჩევს ქართველებს, სომხებს და სხვა ქრისტიანებს მიიღონ კათოლიკობა. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა შაჰ აბასის მიერ ესპანეთის მეფისა და რომის პაპისათვის სერ ანტონიო სარლის ხელით გაგზავნილი წერილი, რომელშიც იკითხება: შაჰი „პირობას იძლეოდა, რომ ყველა თავის ქრისტიან ქვეშევრდომს — სომხებს, ქართველებს და სხვებს ურჩევდა, რომ მსოფლიოს სხვა ქრისტი-

ქრობის
რისტი-
ან, ესპა-
ნისკმის
ალიმის
სა, რო-
ბრითად
ქებს —
ა ასევე
ი, კაზა-
დარიყო
და გა-
ნის და-
ონა ეს
ემდეგს
ზღვის
მი, შიგ
კარგუ-
ზაკებს;
ხოლო
კათო-
ლიკი ქრი-
სტანე
ჰმადია-
და მო-
იტომაც
თ, რაც
დროს
მორიც-
ალების

ში ჩანს
ქართვე-
თავისი
ევრო-

ბის წი-
ს. 1613-
მს, რომ
ქობა. ამ
ამის პა-
ტიც იკი-
ვრდომს
ქრისტი-

ანთა მსგავსად კათოლიკური ეკლესიის და რომის პაპის მიმდევარი გამხდა-
რიყვნენ და რომის ეკლესიის განაწესი შეესრულებინათ“ [23, 63]. ხოლო „ეს-
პანეთის ელჩმა, ანტონიო დე გოვეამ შაჰს სთხოვა, რომ თავისი ქრისტიანი
ქვეშევრდომების, ქართველების, სომხების და ევროპელებისათვის ებრძანე-
ბინა, რომ ისინი რელიგიურ საკითხებსა და საქმეებში დამორჩილებოდნენ მა-
ღალი წოდების სასულიერო პირს, რომელიც რომის პაპს მისთვის ისპაჰანში
გამოეყოლებინა“ [23, 59]. ამით აიხსნება ისიც, რომ შაჰი ირანში ფაქტობრი-
ვად არ ზღუდავდა კათოლიკეებს და მათ კათოლიკური მისიონების დაარსების
უფლებას აძლევდა. გარკვეული მიზეზებით შაჰისათვის ხელსაყრელი იყო ქა-
რთველების გაკათოლიკება, პირველ რიგში ამით იგი მოსწყვეტდა საქართვე-
ლოს ერთმორწმუნე მართლმადიდებელ რუსეთს, ხოლო როდესაც საქარ-
თველო რომის სამფლობელოებს შეემატებოდა და რომის პოლიტიკური გავ-
ლენის ქვეშ მოექცეოდა, ირანისათვის უფრო ადვილი გახდებოდა თავისი ინ-
ტერესების განხორციელება, რადგან საქართველოს და ევროპის ურთიერთ-
ბათა მარეგულირებელი თვითონ იქნებოდა. აქ ისიც აღსანიშნავია, რომ მაშინ,
როდესაც შაჰი თავის ქვეშევრდომ მართლმადიდებელ ქრისტიანებს ებრძოდა,
კათოლიკე ქრისტიანებს იგი თავისივე სამეფოში საკმაოდ შემწყნარებლურად
ექცეოდა. აქ ვარაუდის სახით გვინდა გამოვთქვათ აზრი, რომ შესაძლებელია
შაჰს უფრო შორს მიმავალი გეგმა ჰქონდა, რომლის თანახმადაც მისთვის ხელ-
საყრელი იყო ქართველების გაკათოლიკება: თუ კი ქართველი ერი უარს იტ-
ყოდა მართლმადიდებლობაზე, რომელსაც საუკუნეების მანძილზე, უმძიმესი
ქარტახილების დროს იცავდა, და კათოლიკობაზე მოექცეოდა, მისთვის უფრო
ადვილი გახდებოდა საქართველოს გამაჰმადიანება. საქართველოსათვის ხომ
მართლმადიდებლური ქრისტიანობა ის დუღაბი იყო, რომელიც მას აერთი-
ნებდა. მთავარი ამ დუღაბში ბზარის გაჩენა იყო, ამ შემთხვევაში კი განსაკუთ-
რებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა იმას, რომ სახელმწიფოს პირველ პირებს
შეეცვალათ სარწმუნოება, რაც მთელი ერისათვის მისაბაძი მაგალითი უნდა
გამხდარიყო. ეს გერაგული ზრახვა ნათლად ჩანს წყაროებიდან, რომლებიც
ქეთევანის წამების ერთ-ერთ მიზეზად იმას ასახელებენ, რომ იგი მტკიცედ
იცავდა თავის სარწმუნოებას, ხოლო თავისი დედოფლის შემხედვარე ქართვე-
ლი ქალები არ თათრდებოდნენ [1, 55]. რომის პაპი კი თეიმურაზისაგან დაჟი-
ნებით მოითხოვდა კათოლიკობის მიღებას. ამას მოწმობს პაპ ურბან VIII-ის
წერილი თეიმურაზისადმი, რომელიც მან ნიკიფორე ირზახს გამოატანა: „პაპი
თავის წერილში სთხოვდა თეიმურაზს კათოლიკე სარწმუნოება დიდი ამბით
საქვეყნოდ ელიარებინა და მასთანვე ცდილიყო, რომ მისი სამეფოს ეპისკოპო-
სები, მღვდლები და ერიც მის მაგალითს შესდგომოდნენ“ [11, 106].

რომს საქართველოს იდეოლოგიური დაპატრონება სწორედ სარწმუნოებ-
რივი გზით ჰქონდა წარმოდგენილი, ამიტომაც გამოცოცხლდა ასე მისიონერთა
მოღვაწეობა საქართველოში XVII საუკუნის 20-იანი წლებიდან. კათოლიკე
მოგზაურები და მისიონერები თავიანთ „ანგარიშებსა“ და „რელაციებში“ შემ-
დეგს წერდნენ საქართველოს შესახებ: „დელა ვალემ გვაუწყა, რომ (ქართვე-
ლები) კარგად მომზადებულნი არიან სამოციქულო საყდართან შესაერთებ-
ლად“ [11, 89], „ქართველებს შორის კათოლიკე სარწმუნოების გავრცელება
ძლიერ ადვილ საქმედ მიმაჩნია“ [11, 86]. შემდეგ მოგზაური ჩამოთვლის ამ
მიზეზებს და ბოლოს დასძენს: „მთელს მსოფლიოში, სადაც კი სარწმუნოების

გავრცელება საჭიროა, ხსენებული ქართველების ქვეყანა პირველი უნდა იყოს, ამიტომ მე ყველაზედ უმცირესი სამოციქულო მისიონერთაგანი, სიმდაბლით და დიდის თხოვნით ვავედრებ მას ჩვენს უწმინდეს უფალს პაპს ურბანო მერვეს და პროპაგანდას, რადგანაც ქართველი ერი დიდად ღირსია სამოციქულო საყდრის მადლისა და წყალობისა ზემოხსენებული მიზეზების გამო, ესე იგი, რომ დიდი პატივი აქვთ პეტრესი და პავლესი, რომისა და რომის პაპისა“ [11, 86-87].

სწორედ ამ პერიოდში, ასეთი დაძაბული პოლიტიკური ვითარების ფონზე, 1624 წლის 22 სექტემბერს აწამა შაჰ-აბასმა შირაზში ტყვედ მყოფი ქართველი დედოფალი. ეს ბარბაროსული აქტი მთელ იმდროინდელ ევროპაში გახდა ცნობილი წამების თვითმხილველი ავგუსტინელი ბერების მეშვეობით, რომლებიც დიდი ხანია ოცნებობდნენ საქართველოში მისიონის დაარსებაზე და იმ მითს, იმ ისტორიულ ფიქციას, რომელიც მათ შექმნეს ქეთევანის მიერ კათოლიკობაზე მოქცევის შესახებ, ავგუსტინელი ბერებისათვის გზა უნდა გაეხსნა მათი სანუკვარი ოცნების ასასრულებლად, ანუ საქართველოში მისიონის დასაარსებლად.

შაჰ აბასის მიერ ქეთევან დედოფლის წამების ამბავი უმაღლესად გავრცელდა იმდროინდელ ევროპაში და აქამდე ჩვენთვის უკვე ცნობილ ქვეყნებს: პორტუგალიას, იტალიას, გერმანიას, საფრანგეთსა და ინგლისს დღეს კიდევ ერთი ქვეყანა — ყოფილი ავსტრია-უნგრეთის მონარქიაში შემავალი პროვინციული სლოვაკიაც შეემატა. 1701 წელს სლოვაკიის ქალაქ სკალიცაში დაიწერა პიესა „კატერინა, ქართველთა დედოფალი, თავისივე სისხლით მორთული, სცენაზე წარმოდგენილი“, რომელშიც ქეთევან დედოფალი კათოლიკური ეკლესიის წმინდანად არის წარმოდგენილი [19, 62-72]. ამ ფაქტის გავრცელება, ევროპაში ასეთი გახმაურება და დაინტერესება შემთხვევითი არ ყოფილა: როგორც ჩანს, ამის მიზეზი იმ გარემოებაში უნდა ვეძიოთ, რომელიც ქეთევანის წამების აღწერას იმთავითვე თან ახლდა. მხედველობაში მაქვს ის ფაქტი, რომ წამების თვითმხილველის, ამბროზიო დუშ ანჟუშის ნაშრომი „ნამდვილი ცნობები უბრწყინვალესი დედოფლის ქეთევანის, დოპოლის, სახელოვან მოწამებრივ სიკვდილზე სპარსეთის სამეფოს მთავარ ქალაქ შირაზში, შაჰ აბასის ბრძანებით 1624 წლის 22 სექტემბერს დაწერილი ჩვენი მამის, წმ. ავგუსტინეს ორდენის ბერის, ქალაქ შირაზში ხსენებული ორდენის მონასტერში მყოფი მამა, მორჩილი ძმა ამბროზიო დუშ ანჟუშის მიერ“ [10, 26-46] ისეთ ორაზროვან და ბუნდოვან ცნობებს შეიცავს ქეთევანის მიერ კათოლიკობის მიღებასა და მართლმადიდებლური ეკლესიის მიტოვებაზე, რომ არც არის გასაოცარი, ასე სახეშეცვლილი რომ მოედო ეს ფაქტი მთელს ევროპას. ძნელი სათქმელია, ამბროზიო დუშ ანჟუშს ქეთევანისათვის კათოლიკობის მიღება რომ არ მიეწერა, გამოიწვევდა თუ არა მისი მოწამებრივი აღსასრული ასეთ რეზონანსს ევროპაში. ალბათ არა. ევროპისათვის სწორედ ის იყო ყველაზე მნიშვნელოვანი, რომ საქართველო კათოლიკობაზე მოქცეულიყო, ხოლო ქეთევანის მიერ კათოლიკობის მიღება და „ჭეშმარიტ ეკლესიასთან“ შეერთება — როგორც ამას საუკუნეების განმავლობაში რომის პაპები მოითხოვდნენ საქართველოს მეფეებისაგან—გინაიდან პაპები იცვლებოდნენ, პოლიტიკა კი უცვლელი რჩებოდა— ისეთი მომგებიანი საბუთი იყო კათოლიკეების სასარგებლოდ, რომ მისი არგამოყენება კათოლიკეთა მხრივ სრულიად გამორიცხული იყო.

როდესაც ვამბობთ, ქეთევანისათვის კათოლიკობა რომ არ მიეწერათ, შესაძლოა მისი წამების ამბავს ევროპაში ასეთი რეზონანსი არ ჰქონოდა, მხედველობაში გვაქვს იმდროინდელი ევროპის მდგომარეობა, სადაც რელიგიური ბრძოლები მიმდინარეობდა კათოლიკეებსა და პროტესტანტებს შორის. ამგვარი რელიგიური ბრძოლებით იყო მოცული იმდროინდელი სლოვაკიაც, ხოლო ქალაქი სკალიცა, სადაც ანონიმი სლოვაკი იეზუიტის პიესა დაიწერა ქეთევანის შესახებ, კათოლიკობის ცენტრს წარმოადგენდა სლოვაკიაში. ავტორი დარწმუნებული რომ არ ყოფილიყო იმაში, რომ ქეთევანი ნამდვილად კათოლიკური ეკლესიის წმინდანია, მას თავისი პიესის გმირად არ აქცევდა: სასკოლო პიესების ერთ-ერთ მთავარ თემას ხომ წმინდანთა ცხოვრებების აღწერა წარმოადგენდა და, როგორც ჩანს, სწორედ ამიტომ გახდა ავტორის ინტერესის საგანი ქართველი დედოფლის თავდადება სარწმუნოებისათვის. თავის მხრივ ასე წარმოდგენილი ფაქტი სინამდვილეში კათოლიკობის პროპაგანდას ემსახურებოდა და მას სრულიად კონკრეტული მიზანი ჰქონდა: ეჩვენებინა კათოლიკეთა უპირატესობა პროტესტანტებთან შედარებით. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა ქეთევანის წამების ამბის გავრცელების ქრონოლოგია და გეოგრაფია ევროპის ქვეყნებში. აქ ჩვენ მოვიყვანთ XVII საუკუნის ყველა იმ ევროპულ წყაროს, სადაც ქეთევანის ამბავია მოთხრობილი და რომელიც დღეისათვისაა ცნობილი. წყაროების სიმრავლის გამო თვალსაჩინოებისათვის მართებულია მიგვაჩინა არსებული მასალის გარკვეული სისტემით დალაგება. წყაროებს დავყოფთ ორ ძირითად ჯგუფად: I. პირველწყარო და უშუალოდ პირველწყაროდან მიღებული ინფორმაცია და II. ინტერპრეტირებული წყაროები. ამ მხრივ შემდეგ სურათს ვღებულობთ:

პირველწყარო და უშუალოდ პირველწყაროდან მიღებული ინფორმაცია:

1. 1624 წლის 22 სექტემბერს შირაზში შაჰ-აბასმა აწამა ქეთევან დედოფალი. ამ წამების თვითმხილველი და აღმწერი იყო წმ. ავგუსტინეს ორდენის ბერი მამა ამბროზიო დუშ ანუში, რომელმაც შირაზში დაწერა 1625 წლის 5 იანვრით დათარიღებული „ნამდვილი ცნობები“ უბრწყინვალესი დედოფლის, ქეთევანის სახელოვან მოწამებრივ სიკვდილზე.

2. 1625 წლის გაზაფხულზე დომინიკელ მამა გრეგორიო ორსინის, რომელიც ისპაჰანში იმყოფებოდა და სახმელეთო გზით ბრუნდებოდა რომში, ავგუსტინელმა მისიონერებმა გადასცეს „ნამდვილი ცნობები“ ვატიკანში წასაღებად. ქეთევანის წამების ამბავი მამა გრეგორიო ორსინიმ უშუალოდ თვითმხილველისაგან — მამა ამბროზიო დუშ ანუშისაგან შეიტყო [10, 18].

3. 1625 წლის მაისში იტალიელი მოგზაური პიეტრო დელა ვალე სპარსეთზე გზად მიმავალი დომინიკელი ბერისაგან — მამა გრეგორიო ორსინისაგან იგებს შაჰ-აბასის მიერ ქეთევან დედოფლის წამების ამბავს. „ჩვენ ერთმანეთს ბასორაში შევხვდით, — წერს პიეტრო დელა ვალე, — მან ეს ახალი ამბავი მამცნო და მითხრა, ამის შესახებ წერილიც მაქვსო“ [10, 18].

ქეთევან დედოფლის წამების ამბავი ფართოდ გავრცელდა ევროპაში. ზოგიერთ შემთხვევაში ქართველმა მკვლევარებმა მიაგნეს იმ წყაროებს, რომლითაც ამა თუ იმ ავტორმა ისარგებლა, მაგრამ ზოგიერთ შემთხვევაში დაბეჯითებითი დასკვნის გამოტანა ჭერჯერობით შეუძლებელია. მივუბრუნდეთ ისევ ქრონოლოგიას:

II. ინტერპრატირებული წყაროები:

4. 1626 წლის 16 მაისს დაიწერა მართლმადიდებელი ბერძენი ბერის გრეგორიოს „წერილი ქართველთა ხელმწიფის თეიმურაზის დედის წამებისა და ამ შემთხვევის გამო იეზუიტთა იშვიათ ვერაგობაზე“, რომელიც ბერძნულიდან ინგლისურად ითარგმნა და 1633 წელს ოქსფორდში გამოქვეყნდა [15, 163-168].

5. 1628 წლის 20 აგვისტოთა დათარიღებული დონ დე მოსკოს წერილი: „ცნობები თეიმურაზზე და საქართველოზე“, სადაც ქეთევანის წამებაზეც არის ლაპარაკი [22, 249-250].

6. 1635 წელს გამოვიდა ფრანგი ავტორის კლოდ მალენგრის ნაშრომი „ჩვენი დროის ტრაგიკული ისტორიები“, სადაც ქეთევანის წამების ამბავი საკმაოდ ვრცლადაა მოთხრობილი.

7. 1627-1654 წლებში საქართველოში იმყოფებოდა იტალიელი მოგზაური კრისტოფო დე კასტელი, რომელიც თავის ნაშრომში საქართველოს შესახებ ქეთევანის წამების ამბავსაც შეეხო [12, 214].

8. 1657 წელს დაიბეჭდა გერმანელი დრამატურგის ანდრეას გრიფიუსის ტრაგედია — „ქეთევან ქართველი, ანუ გაუტეხელი სიმტკიცე“.

9. 1654-1664 წწ. ამბერგში გამოვიდა გერმანელი იეზუიტის იოჰანეს ბი-სელიუსის ნაშრომი „Illustres Ruinae“, რომელიც მეორედ 1679 წელს გამოიცა. ეს ნაშრომი მითითებულია სლოვაკი იეზუიტის მიერ, როგორც მისი პიესის ერთ-ერთი წყარო [5, 1062-1063; 20, 246-258].

10. 1986 წელს ლონდონში პირველად გამოვიდა ფრანგი მოგზაურის ჟან შარდენის წიგნი „შარდენის მოგზაურობა“, რომელმაც 1672-1673 წლებში საქართველოში იმოგზაურა, აქ შეიტყო ქეთევანის წამების ამბავი და შეიტანა თავის წიგნში [24, 306-307].

11. ანონიმი სლოვაკი იეზუიტის პიესა „Katerina, královná gurziánská vlastní krví ozdobená, na divadlo predstavená / Cararina, georgianorum regina, proprio sanguinae purpurata, theatro data“ ანუ, „ქეთევანი, ქართველთა დედოფალი, თავისივე სისხლით მორთული, სცენაზე წარმოდგენილი“, რომელიც 1701 წელს იქნა წარმოდგენილი სკალიცის იეზუიტური გიმნაზიის სცენაზე. ამ პიესის სინოფსისი დაწერილია სლოვაკურ და ლათინურ ენაზე; ლათინურ ენაზე იგი ორ ეგზემპლიარად არსებობს: ერთი მათგანი ინახება ვენაში, ხოლო მეორე — რომში, იეზუიტების საზოგადოების ინსტიტუტში [2, 605-610].

რა სახის საბუთები არსებობს იმის თაობაზე, თითქმის ქეთევანმა მიიღო კათოლიკობა და მართლმადიდებლური ეკლესია მიატოვა

როდესაც ქეთევან დედოფლის კათოლიკედ მოქცევაზე და კათოლიკური ეკლესიის მიერ მისი წმინდანად შერაცხვის პრობლემაზე გვაქვს საუბარი, ერთადერთ საყრდენ და ამოსავალ წერტილად უნდა მივიჩნიოთ ავგუსტინელი ბერის, შირაზში მოღვაწე მისიონერის, მამა ამბროზიო დუშ ანჟუშის „ნამდვილი ცნობები“, რადგანაც ყველა სხვა ცნობა ქეთევანის მოწამებრივი აღსასრულის შესახებ, როგორც ზემოთ ვუჩვენეთ, სწორედ „ნამდვილ ცნობებზე“ დაყრდნობით გავრცელდა. მამა ამბროზიო დუშ ანჟუშის „ნამდვილი ცნობების“ ორი ხელნაწერი არსებობს. პორტუგალიაში მოღვაწე სომეხი ისტორიკოსის რობერტო გულბენკიანის მიხედვით ეს არის „ნამდვილი ცნობები-1“ (ლისა-

რომ დადგა დრო ძველი განზრახვა აესრულებინათ, განძის ნაწილი საქართველოში წაეღოთ. მათი აზრით, მისიონის წარმატებას დიდად შეუწყობდა ხელის ფაქტი, რომ ვატიკანს ქეთევან დედოფალი რომაული კათოლიკური ეკლესიის წამებულად ეცნო“ [10, 11]. მაგრამ საბოლოოდ რომმა არჩევანი მაინც თეათინელთა ორდენის ბერებზე შეაჩერა, რომელთაც „პაპის ელჩებს“ უწოდებდნენ და არა „პორტუგალიის მეფის ელჩებზე“, როგორც სპარსეთში მოღვაწე აგვუსტინელებს უწოდებდნენ.

რაც შეეხება აგვუსტინელების ვერსიას ქეთევანის მიერ კათოლიკობის მიღების შესახებ, მის სიმცდარეს თავისთავად ის გარემოებაც ადასტურებს, რომ „ნამდვილ ცნობებში“ არ არის აღწერილი უმთავრესი — ქეთევანის კათოლიკობაზე მოქცევის რიტუალი; ამ ფაქტს მართლაც რომ ჰქონოდა ადგილი, მისიონერები მას დეტალურად აღწერდნენ, ვინაიდან ეს მათ უშუალო ინტერესს შეადგენდა. შედარებისათვის ნიშანდობლივია თუნდაც ის, თუ რა დაწვრილებით არის აღწერილი „ნამდვილ ცნობებში“ ქეთევან დედოფლის წმინდა ნაწილების ძიების ამბავი, უმთავრესზე, ანუ ქეთევანის კათოლიკობაზე მოქცევის ფაქტზე კი — რაც რიტუალს გულისხმობს — სიტყვაც კი არ არის დაძრული.

რა ცნობები მოგვეპოვება იმის შესახებ, რომ ქეთევანი კათოლიკურად ეკლესიამ წმინდანად შერაცხა, ან საიდან შეიძლება წამოგვჩვენოს ვერსია, რომ ქეთევანი კათოლიკური ეკლესიის წმინდანი

ქეთევან დედოფლის მიერ კათოლიკობის მიღების ვერსიას ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში თავისი საკმაოდ ვრცელი ისტორია აქვს და აზრების განსხვავებულობაც ასეთ შემთხვევაში ბუნებრივია. ზოგ მკვლევარს მიაჩნია, რომ ქეთევანი კათოლიკედ აღესრულა, ზოგი საპირისპირო მოსაზრებას გამოთქვამს. ჩვენც გვაქვს ამ საკითხზე ჩვენი აზრი, რომელსაც ქვემოთ მოგახსენებთ.

მართებულად მიგვაჩნია მოვიყვანოთ ამ საკითხთან დაკავშირებით გამოთქმული ყველა მოსაზრება: პირველად ამ საკითხს შეეხო მიხეილ თამარაშვილი 1902 წელს გამოცემულ წიგნში „ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის“, სადაც იგი წერს, რომ წამებული დედოფალი ქეთევანი კათოლიკედ აღესრულა: „სხვა მისიონერებთან ერთად ისიც (დელა ვალე — მ. ნ.) მოწმობს, რომ ბოლო დროებში ქეთევან დედოფალს კარმელიტების წესის პატრები ეწეოდნენ სულიერად და მათი ჩაგონებით გამხსნელებული კათოლიკედ აღესრულა“ [11, 88]. მოგვიანებით მან მიაკვლია აგვუსტინელი ბერის, მამა ამბროზიო დუშ ანჟუშის მიერ 1640 წელს რომში გაკეთებულ განცხადებას, სადაც იგი წერს, რომ ქეთევანი მართლმადიდებლური ეკლესიის ერთგული დარჩა. ეს ცნობა მან 1910 წელს გამოაქვეყნა ფრანგულ ენაზე [17, 172; 10, 8].

კორნელი კეკელიძის ნაშრომში არსად სიტყვაც კი არ არის დაძრული ქეთევანის მიერ კათოლიკური სჯულის მიღება-არმიღების შესახებ: მკვლევარი ყოველთვის მტკიცედ და ურყევად ადგა იმ აზრს, რომ ქეთევან დედოფალი ქართველთა ეროვნული წმინდანია და ეს დიდი პიროვნება მართლმადიდებლად აღესრულა. მისი ეს უდავო და მართებული აზრი სხვადასხვა დროს დაწერილ ნაშრომებშია დამოწმებული. გამოკვლევაში „მაკრინეს ლიტერატურული მემ-

კვიდრობა“ [14, 26-54], ეხება რა ანტონ პირველის მოღვაწეობის დასაწყისს, მკვლევარი აანალიზებს ეპოქას და აღნიშნავს, რომ „საეკლესიო სფეროში ამ დროს შეინიშნება განსაკუთრებული მოძრაობა ქართული ეროვნული დღესასწაულების მოგვარებისა და მათთვის შესაფერისი საგალობლების შედგენისათვის. ხდება გადასინჯვა ქართველ წმინდანთა კალენდრისა და მისი გაცხრილვა სარწმუნოებრივად მიუღებელ პირებისაგან... (1703 წლის მახლობლად) შემდგარ საეკლესიო კრებას... ქეთევანის ხსენება 13 სექტემბერს დაუდვია“; ნაშრომი „ქართული სტამბის ისტორიიდან მეთვრამეტე საუკუნეში“ [13, 108-115] მკვლევარს ერთ საკითხზე მსჯელობისას გამოტანილი აქვს დასკვნა: „სარკვევ წიგნში შეტანილია საგალობლები შემდეგი მხოლოდ ქართველი წმინდანებისა: ქეთევან დედოფლის (13 სექტემბერი), სვეტიცხოვლისა (1 ოქტომბერი), წმ. გიორგისა (3 ნოემბერი), კოსტანტი კახისა (10 ნოემბერი), ილარიონ ქართველისა (19 ნოემბერი)“ [13, 109], თუმცა ეს ნაშრომები უშუალოდ ქეთევან დედოფალს არ ეძღვნება და სხვა საკითხთა შესახებაა დაწერილი, მკვლევარის სათანადო დებულებიდან ჩანს, რომ ქეთევანს იგი მხოლოდ ქართველ წმინდანად თვლიდა.

1938 წელს გამოცემულ თავის წიგნში ზურაბ ავალიშვილი გამოთქვამს ვარაუდს, რომ ქეთევანს არ მიუთვებია ქართული ეკლესია. იგი ხაზს უსვამს იმას, რომ მალენგრის მიერ გადმოცემული ცნობები ზოგ შემთხვევაში ტენდენციურია, კერძოდ კი ის ცნობა, რომ თითქოს ქეთევანმა უკანასკნელ წუთებში კათოლიკობა მიიღო. მკვლევრის აზრით, ეს სინამდვილეს არ შეეფერება, იგი სრულიად სამართლიანად მიიჩნევს, რომ ამ ნაშრომში ქეთევანი იმიტომ არის წარმოდგენილი კათოლიკედ, რომ კათოლიკე მკითხველისათვის უფრო საგონიბო გამხდარიყო მისი წამება. აქ ზ. ავალიშვილი ეყრდნობა 1640 წელს მამა ამბროზიოს მიერ გაკეთებულ მოხსენებას, სადაც ნათქვამია, რომ ქეთევანი, მიუხედავად იმისა, რომ მართლმადიდებელი იყო, მეტად მეგობრულად ექცეოდა კათოლიკეებს [1, 28-29].

1956 წელს გამოვიდა ინგლისელი ქართველოლოგის, დავიდ ლენგის წიგნი ქართველ წმინდანებზე, სადაც მან გამოაქვეყნა მამა ამბროზიოს განცხადების ინგლისური თარგმანი, მაგრამ თავისი კომენტარი არ დაურთავს ([17, 172].

მკვლევარი მერი გუგუშვილი, იზიარებს რა ზ. ავალიშვილის მოსაზრებას, წერს: „ქეთევანის გაკათოლიკება ისტორიული წყაროებით არ დასტურდება. ფაქტი ერთია, მისი შემწყნარებლური და მეგობრული დამოკიდებულება კათოლიკე მისიონერებისადმი და ამ უკანასკნელთა, კერძოდ მამა ამბროზიოს ღვაწლი მისი ნეშტის ჩამოტანაში. ისიც უდავოა, რომ ამ აქტით კათოლიკე მისიონერებმა გარკვეული პოზიციები მოიპოვეს კახეთის სამეფოში“ [9, 55].

იმ მოსაზრებას, რომ ქეთევანს კათოლიკობა არ მიუღია გამოთქვამს თამაზ ნატროშვილიც [18, 221, 269].

მაგრამ ქეთევან დედოფლის მიერ კათოლიკობის მიღების ვერსიამ კვლავ იჩინა თავი 70-იან წლებში. ა. გრიფიუსის ტრაგედიის „ქეთევან ქართველი, ანუ გაუტეხელი სიმტკიცე“ ქართული თარგმანისათვის დართულ სტატიაში მისი მთარგმნელი აკაკი გელოვანი რაიმე კონკრეტული მასალის დაუსახელებლად წერს: „ხალხის გმირი (ე. ი. ქეთევანი — მ. ნ.) წმინდანად შერაცხეს უფრო ადრე დასავლეთ ევროპაში, ვიდრე საქართველოში“ [7, 46].

ქართული ეროვნული ხასიათის არქეტიპულ მოდელზე მსჯელობისას ზ. გა-

მსახურდია საგანგებოდ ახსენებს თამარს და ქეთევანს, რომელნიც არიან „უპრეცედენტო გმირები ჩვენი ისტორიისა, რომელთა ბადალ მონარქ ქალებს ვერ იპოვნით ვერც ერთი ხალხის ისტორიაში... სად იყო შილერი, სად იყო ცვაიგი ან რომელიც გნებავთ დიდი ევროპელი, რატომ უნდა შეენიშნა მხოლოდ საშუალო დონის პოეტს გრიფიუსს ქეთევან დედოფლის წამება? ვთქვათ, ვერ შეამჩნიეს თამარ მეფე, ვინაიდან ევროპა მას არ იცნობდა, მაგრამ ქეთევანის წამება ხომ მთელი ევროპის წინაშე მოხდა? რატომ არ დასძრა ხმა ევროპამ ამ უპრეცედენტო გმირობისა და მარტვილობის გამო, ან რად არ შეიტანა იგი რომის ეკლესიამ თავის მარტიროლოგში? (ქეთევანი ხომ კათოლიკედ აღესრულა)“ [6, 565-566].

1993 წელს ამ საკითხს კიდევ ერთი მკვლევარი შეეხო; როსტომ ჩხეიძე ქეთევანისადმი მიძღვნილ თავის წერილში „ზღუდე ბოროტების წინაშე“ წერს: „ეკლესიამ წმინდანად რომ შერაცხა, უპირველესად ეროვნულ-პოლიტიკური ღვაწლი დაუფასა, თორემ მართლმადიდებლურ-კლერიკალური წრეების თვალში ქეთევანის მიერ მართლმადიდებლური რჯულის დაგდება და კათოლიკობის აღიარება ორთოდოქსიიდან აშკარა გადახვევას ნიშნავდა“ [25].

რას ეფუძნება ა. გელოვანის, ზ. გამსახურდიასა და რ. ჩხეიძის ეს კატეგორიული განცხადებები, მათი ნაშრომებიდან არ ჩანს.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ინგლისში გამოცემულ წმინდანთა ლექსიკონში, სადაც ორი ათასამდე წმინდანია შეტანილი, შვიდ წმინდა კატერინას შორის ქეთევანი არ იხსენიება [3, 77-80].

ჩვენი დაინტერესება ამ საკითხით გამოიწვია იმ ფაქტმა, რომ გერმანელი იეზუიტის ნაშრომში „Illustres Ruinae“ ქეთევანი კათოლიკური ეკლესიის წმინდანად არის მიჩნეული. აი, რას წერს ამის შესახებ ბისელიუსი: „... იგი [შაჰ აბასი — მ. ნ.] უხვად ტყბება ქრისტიან საცოლესთან [ქეთევან დედოფალი — მ. ნ.] ურთიერთობით, რომელიც ჩვენს წმინდანთა თანაა შერაცხული“. ეს ნაშრომი XVII საუკუნეში 25 წლის მანძილზე ორჯერ გამოიცა, პირველად 1654-1664 წლებში, მეორედ კი — 1679 წელს, რაც იმდროინდელ საზოგადოებაში მის პოპულარობას მოწმობს. ხოლო 1701 წელს კი სლოვაკიაში სკალიცელმა იეზუიტმა სწორედ ამ ნაშრომით ისარგებლა და კათოლიკური ეკლესიის წმინდანად მიჩნეულ ქართველ დედოფალზე პიესა დაწერა, რომელიც იმავე 1701 წელს წარმოდგენილი იქნა სკალიცის იეზუიტური გიმნაზიის სცენაზე. დაბეჯითებით იმის თქმა, თუ საიდან იცოდა იოჰანეს ბისელიუსმა ქეთევანის წამების ამბავი, შეუძლებელია, მაგრამ ვარაუდის სახით გვინდა გამოვთქვათ აზრი, რომ შესაძლებელია იეზუიტმა ბისელიუსმა ეს ამბავი იეზუიტ ათანასე კირხერისაგან შეიტყო. კირხერი დელა ვალესთან დაახლოებული იყო და ეს ამბავი, როგორც ჩანს, მისგან ან მისი ქართველი მეუღლის თინათინ ციბასგან იცოდა [19, 24]. არ გამოვრიცხავთ აგრეთვე სხვა წყაროებით სარგებლობის ვერსიასაც, მაგრამ ნებისმიერ შემთხვევაში კვალს ავგუსტინელ მისიონერებთან და ღუშ ანუშის მიერ შედგენილ „ნამდვილ ცნობებთან“ მივყავართ, ვინაიდან პიეტრო დელა ვალემ ყოველივე ეს შეიტყო დომინიკანელი ბერი მამა გრეგორიო ბრისინისაგან, რომელსაც ავგუსტინელებმა „ნამდვილი ცნობები“ რომში გაატანეს.

ქეთევან დედოფლის კათოლიკური ეკლესიის წმინდანად შერაცხვის საკი-

ბონი, აუუდას ბიბლიოთეკა), და „ნამდვილი ცნობები-2“ (რომელიც აუუდას ბიბლიოთეკაშია დაცული). ეს არის ე. წ. ტორე დე ტომბოს ხელნაწერი. რ. გულბენკიანმა უპირატესობა მიანიჭა ტორე დე ტომბოს ხელნაწერს, რაც განაპირობა შემდეგმა გარემოებებმა: 1) „ნამდვილი ცნობები-1“ რამდენიმე ძნელად ამოსაკითხ ადგილს შეიცავს და 2) გარდა იმისა, რომ „ნამდვილი ცნობები-2“ მთლიანად შეიცავს „ნამდვილი ცნობები-1“-ის ექვსივე თავს უმნიშვნელო კითხვასხვაობით, მასში მოიპოვება დამატებითი ისტორიული ფაქტები. მოცემულ პრობლემაზე მსჯელობისას ვეყრდნობით „ნამდვილი ცნობების“ ტორე დე ტომბოს ხელნაწერს.

ამ თავში შევეცდებით ქეთევანის მიერ მართლმადიდებლობის მიტოვებისა და მის მიერ კათოლიციზმის აღიარების საკითხი განვიხილოთ უშუალოდ მამა ამბროზიო დუშანტუშის ნაშრომზე — „ნამდვილ ცნობებზე“ — დაყრდნობით, საიდანაც ამოვკრიბეთ ყველა ის ადგილი, რომელიც ამ თვალსაზრისით შეიძლება საინტერესო იყოს:

1. „ჩემთვის ყველაზე დიდი ნუგეში ქეთევან დედოფალთან მისვლა იყო. ვსაუბრობდით მის ხსენაზე, სასულიერო საკითხებზე. ვურჩევდი, განსაცდელში მოთმინება გამოეჩინა, მოვეუწოდებდი მას სიმტკიცეს ჩვენი უფლის, ქრისტეს რწმენაში, რაც ტანჯვის ფასად მტკიცედ შეინარჩუნა. ხშირად ვსაუბრობდით კათოლიკურ ეკლესიაზე. ვუპვებოდი რომის პაპის სიდიადეზე, ვუმტკიცებდი, რომ იგი მსოფლიოს ყველა ეკლესიის ნამდვილი მეთაურია. დედოფალი სიხარულით მისმენდა და ჩანდა, რომ ჩემი სმენა დიდ შვებას გვრიდა. მეც მიხაროდა ასეთი მორწმუნის, ჩვენს წმინდა რწმენასთან ესოდენ დაახლოებული ადამიანის ხილვა და ვეთაყვანებოდი მის სათნოებას“ (ხაზი აქ და შემდეგაც ჩემია — მ. ნ.) [10, 34].

2. „ერთხელ, მარხვის დროს, თავისი მსახურის საშუალებით მთხოვა მივსულიყავი მასთან და მისიანებისაგან აღსარება მიმეღო. ისინი ჩვენს მონასტერში დადიოდნენ წირვის მოსასმენად და სალოცავად“ [10, 34].

3. „... ერთ-ერთი მათგანი [რელიკვია — მ. ნ.], ოთხი მტკაველის სიგრძის ხეზე გამოსახული ქალწული მარიამ ღვთისმშობელი გახლდათ. ახლა ამ უნიკალურ რელიკვიას ქრისტიანები დიდად ეთაყვანებიან, რადგან იგი ღედოფლის მოწამებრივი სიკვდილის სიმბოლოა“ [10, 35].

მორწამებრივი სიკვდილის სიმბოლოა“ [10, 35].
ეს ცნობები არაფერს გვეუბნება იმის თაობაზე, რომ ქეთევანმა კათოლიკობა მიიღო, სამაგიეროდ ერთი რამაა ნათელი, სახელდობრ ის, რომ დღემ ანუ უფრო კათოლიკური სარწმუნოების ენერგიულ პროპაგანდას ეწევა: „ხშირად ვსაუბრობდით კათოლიკურ ეკლესიაზე. ვუყვებოდი რომის პაპის სიღიადზე, ვუმბკიცებდი, რომ იგი მსოფლიოს ყველა ეკლესიის ნამდვილი მეთაურია“. ეს არც არის გასაკვირი: ავგუსტინელი მისიონერების სასიცოცხლო ინტერესს და მიზანს ხომ საქართველოში მისიონის დაარსება წარმოადგენდა და ამ მიზნისათვის იმ ქვეყნის დედოფლის კათოლიკობაზე მოქცევა, სადაც მათ მიზნად თავისი სარწმუნოების გავრცელება. ჰქონდათ, შესანიშნავი პირობა იქნებოდა, რასაც მათთვის უპირატესობა უნდა მიენიჭებინა სხვა ორდენების წინაშე. ეს კი საკმაოდ მნიშვნელოვანი საკითხი იყო, ვინაიდან ამაზე იყო დამოკიდებული, თუ ვინ მოიკიდებდა ფეხს საქართველოში და დაეპატრონებოდა მას იდეოლოგიურად. რ. გულბენკიანი აღნიშნავს თავის გამოკვლევაში: „როგორც კი დედოფლის სხეულის ნაწილები იგდეს ხელთ, ავგუსტინელებმა გადაწყვიტეს,

თხის შესახებ კვლევისას შემდეგი ისტორიული მასალა უნდა გავითვალისწინოთ:

1. 1627 წლის შემოდგომა — „ნამდვილი ცნობები-2“-სათვის დართულ ნაწილში მამა მანოელ მადრე დე დეუსი წერს: „როგორც კი მისი უწმინდესობა ამ ცნობებს მიიღებს, ამ წმინდანს (ე. ი. ქეთევანს — მ. ნ.) მთელი მსოფლიო აღიარებს“ [10, 19-20].

2. 1627 წლის 14 ოქტომბერი — მამა მანოელი გოადან პიეტრო დელა ვალესადმი მიწერილ წერილში წერს: „იმედი მაქვს, რომ თქვენი დიდად პატივცემული ბრწყინვალეობა, რომელიც წმინდა დედოფლის ესოდენ დიდი მეგობარი გახდა, იღვწის წამებულად გამოაცხადოს იგი, ამაში მე ეჭვი არ მეპარება“ [10, 20]. დელა ვალე იზიარებდა ამ აზრს, მაგრამ მიუხედავად ამისა, „ინფორმაციაში საქართველოს შესახებ“, რომელიც მან 1627 წელს პაპ ურბან VIII-ს გადასცა, იგი ძუნწად შეეხო დედოფლის სახელოვან მოწამებრივ სიკვდილს და უფრო დაწვრილებით მამა ორსინის მიერ ჩატანილ სხვა ცნობებზე შეჩერდა [10, 20].

3. 1628 წელს დელა ვალე თავის ნაშრომში „სპარსეთის შაჰის აბასის მდგომარეობის შესახებ“ წერდა: „მე მაინც ვფიქრობ იმ შემთხვევაზე, რომელიც დაუშვა ღვთის განგებამ არა დიდი სიკეთის სახით, არამედ იმისთვის, რომ სამაგიერო მიეზღო, ვინაიდან დიდი ხანია მის ღირსებებზე ლაპარაკობდნენ. საქმე ის გახლავთ, რომ ქეთევანის განსაკუთრებულ სიამამაცესა და გონიერებას მთელი მისი სიცოცხლის მანძილზე დაერთო ამ ცხოვრების ღირსეული დასრულება, რაც დაგვირგვინდა მისი მოწამებრივი სიკვდილითა და ციური დიდებით, სადაც შეგვიძლია დარწმუნებული ვიყოთ, იგი ამაღლდა“ [10, 20].

4. 1629 წლის 15 აგვისტო — „პროპაგანდა ფიდეს“ კარდინალებმა განაცხადეს: „რაც შეეხება სხვა უფლებებს, რომლებსაც ისპაჰანის ავგუსტინელები ითხოვდნენ საქართველოს დედოფლისა და სხვა მამების მოწამებრივი სიკვდილის პროცესის დასასრულებლად, ჩვენმა ბატონმა განაცხადა, რომ ამის უფლებას მაშინ მიიღებენ, როცა რიტუალების წმინდა კონგრეგაციაში წარმოადგენენ ანგარიშებს მათი მოწამებრივი სიკვდილის შესახებ, საჭიროა გავაფრთხილოთ ისინი, რომ გულმოდგინედ და ქეშმარიტების საფუძველზე შედგენილი ეს ანგარიშები ხსენებულ წმ. კონგრეგაციაში გამოგზავნონ“ [10, 20-21].

როგორც სამართლიანად შენიშნავს რ. გულბენკიანი თავის გამოკვლევაში, პორტუგალიის პროვინციის ავგუსტინელებისათვის ნათელი იყო, თუ რა მოტივით მოქმედებდა რომი: არ არსებობდა ქეთევანის კათოლიკედ მოქცევის საბუთები. ეს იყო ის ერთადერთი მიზეზი, რომელიც აფერხებდა და წინ ეღობებოდა ქეთევანის კათოლიკური ეკლესიის წმინდანად გამოცხადებას. ამიტომ ავგუსტინელებმა გადაწყვიტეს ვატიკანისათვის გაეცნოთ „ნამდვილი ცნობების“ მხოლოდ ერთი ნაწილი, რომელსაც სათანადო ცვლილებების შეტანის შემდეგ ჩართავდნენ ნაშრომში „მოკლე ცნობები საქართველოს შესახებ“.

5. 1630 წელს ლისაბონში გამოქვეყნდა „მოკლე ცნობები ქრისტიანობის შესახებ“. ლისაბონელი მამები დედოფლის ტრაგიკული აღსასრულის აღწერის შემდეგ ასეთ კომენტარს იძლევიან: „ამგვარი იყო სახელოვანი სიკვდილი ქართველი დედოფლისა, რომელსაც ჭეղჩეობით წამებულს ვერ ვუწოდებთ, რადგან „ცნობებიდან“ არ ჩანს, აღიარა თუ არა მან მოჩიილება რომის პაპისადმი, თუმცა, როგორც ზოგიერთი აღნიშნავს, დედოფალმა ეს თავისი საქციელით

მაინც მოიმოქმედა. დედოფალს სიხარულსა და ნუგეშს ჰგვრიდა წმინდა მამის საუბარი რომის ეკლესიის შესახებ, განმარტება იმისა, თუ რატომ იყო რომის პაპი მსოფლიო ეკლესიის მეთაური. უდიდეს კათოლიკეს ხედავდა მასში წმინდა მამაც. თავისი ამაღლის აღსარებისათვის დედოფალმა რომელი მღვდელი მოიხმო, ჩვენს ეკლესიაში ისმენდა წირვას და ლოცულობდა, დიდ სიამოვნებას ანიჭებდა რომის პაპის მიერ ნაკურთხი ჯვრებისა და მედალიონების მიღება, თავისი სახლის სამკაულით ეხმარებოდა ჩვენს ეკლესიას დღესასწაულების ჩატარებაში. ყოველივე ეს მიუთითებს მის სულიერ კათოლიკობას, ჩვენთვის და მისთვის საერთო რჯულის აღიარებას, რომლისთვისაც იგი კვდებოდა, მით უმეტეს მას შემდეგ, რაც მან მოისმინა და მიიღო“ [10, 21].

ამ ნაწყვეტში საინტერესო ის არის, რომ ქეთევანის „სულიერ კათოლიკობაზე“ ლაპარაკი და არა ფაქტობრივზე. ლისაბონელი მამები ფრთხილობდნენ და ყოველნაირად ცდილობდნენ, პირდაპირი თუ არა, ირიბი გზით მაინც მიეღწიათ თავისი მიზნისათვის, ამისათვის ისინი პრეცედენტს მოიხმობდნენ: „როცა გვინდა მას კათაქმეველი ვუწოდოთ, უნდა გვახსოვდეს, რომ ეკლესიას მრავალადა ჰყავს საკუთარი სისხლით მონათლული წამებულნი კათაქმეველები, როგორც იყო, მაგალითად, წმ. ინესას ძუძუმტე წმ. ემერეტიენი. იგი კათაქმეველი იყო, წმინდანის საფლავზე ლოცულობდა და ეწამა: მისი სისხლი, რომელშიც მან ნათელი იღო, ჩვენი აზრით, უნდა ემსახუროს მსურველთა შერიგებას და თანხმობას“ [10, 21].

ამ საკითხზე მსჯელობისას ყურადღება უნდა მიექცეს ქეთევანის წამების ამბის თავად ფორმულირებას. აქაც მეტად საინტერესო სურათს ვღებულობთ:

მამა ამბროზიო დუშ ანჟუშმა ასე დაასათაურა თავისი ნაშრომი: „უბრწყინვალესი დედოფლის, ქეთევანის, დოპოლის, სახელოვან მოწამებრივ სიკვდილზე სპარსეთის სამეფოს მთავარ ქალაქ შირაზში, შაჰ აბასის ბრძანებით 1624 წლის 22 სექტემბერს“. როგორც კონტექსტიდან ირკვევა, ფრაზას: **მოწამებრივი სიკვდილი** ძალიან კონკრეტული მნიშვნელობა აქვს და სრულიად განსაკუთრებული დატვირთვაც ჰქონდა იმ ეპოქაში რელიგიური პლანის თვალსაზრისით. ეს ფრაზა უკვე იმაზე მიუთითებდა, რომ ლაპარაკი არის კონკრეტული სარწმუნოებისათვის, ამ შემთხვევაში — კათოლიკობისათვის მოწამე პიროვნებაზე და არა საერთოდ ქრისტიანული სარწმუნოებისათვის წამებულზე, როგორც ეს შეიძლება ერთი შეხედვით ჩანდეს. 1628 წელს დელა ვალე თავის ნაშრომში „სპარსეთის შაჰის აბასის მდგომარეობის შესახებ“ ქეთევან დედოფლის შესახებ წერს: „...რაც დავგვირგვინდა მისი მოწამებრივი სიკვდილითა და ციური დიდებით“ [10, 20], უკვე 1630 წელს კი ზემოთ ხსენებულ „ცნობებში ქრისტიანობის შესახებ“ კომპილატორმა სიფრთხილე გამოიჩინა და მამა ამბროზიო დუშ ანჟუშისაგან განსხვავებით, რომელმაც თავისი თხზულების სათაურში დაწერა „ქეთევან დედოფლის სახელოვანი მოწამებრივი სიკვდილის შესახებ“, რაც უკვე იმას ნიშნავდა, რომ ქეთევანი კათოლიკური ეკლესიის წმინდანადაა მიჩნეული, მან სიტყვა „მოწამებრივი“ გამოტოვა და დატოვა მხოლოდ სიტყვები: „ქეთევან დედოფლის სახელოვანი სიკვდილის შესახებ“ [10, 7]. სათაურში შეტანილი ეს ცვლილება რომ შემთხვევითი არ არის, ჩანს კომპილატორის სიტყვებიდან: „ჯერჯერობით ვერ ვუწოდებთ მოწამებრივ სიკვდილს, ვინაიდან ცნობებიდან ცხადად არ ჩანს, თუ რამდენად ემორჩილებოდა იგი უზენაეს მწყემსს“ [10, 8].

როგორც ფაქტობრივად დასტურდება, ავგუსტინელების ყველა მცდელობას, ვატიკანს ქეთევანი კათოლიკური ეკლესიის წმინდანად გამოეცხადებინა, წარმატება არ მოჰყოლია. როდესაც საქართველოში პაპმა თეათინელი მისიონერები გამოგზავნა, მამა ამბროზიო დუშ ანჟუშმა უკვე ზედმეტად ჩათვალა გაეგრძელებინა ბრძოლა იმისათვის, რომ ქეთევან დედოფალი კათოლიკური ეკლესიის წმინდანად შეერაცხათ და წერტილი დაუსვა წლების მანძილზე სადავო საკითხს.

6. 1640 წელს, რომში ყოფნის დროს, მამა ამბროზიო დუშ ანჟუშმა პირდაპირ აღიარა, რომ ქეთევანს მართლმადიდებლური ეკლესია არ მიუტოვებია. მან განაცხადა:

„სავარაუდოა, რომ დედოფალი ზეცაშია და ღვთის დიდებით ხარობს. მიუხედავად იმისა, რომ ბერძნულ წეს-ჩვეულებას მისდევდა, იგი დიდი სიყვარულით ეკიდებოდა წმინდა კათოლიკურ ეკლესიას და ყველა ლათინელს. მხურვალედ უყვარდა ისინი და რითაც შეეძლო ემსახურებოდა მათ. გარდა ამისა, ჩვენთან ისეთ კარგ ურთიერთობაში იყო, რომ შეუძლებელია წმინდა კათოლიკური ეკლესიის მოწინააღმდეგე ყოფილიყო“ [10, 22].

ეს განცხადება თავისთავად ხსნის იმ ეჭვებს, რომელიც ჩნდება ამ საკითხთან დაკავშირებით: 1) ავგუსტინელმა მისიონერებმა, რომლებმაც თეიმურაზს ქეთევანის წმინდა ნაწილები ჩამოუტანეს შირაზიდან, რატომ არაფერი უთხრეს მას იმის შესახებ, რომ ქეთევანმა მართლმადიდებლური ეკლესია მიატოვა და კათოლიკედ აღესრულა? 2) თუ ქეთევანმა კათოლიკობა მიიღო, სად და როდის მოხდა ეს? „ნამდვილ ცნობებში“ მამა ამბროზიო დუშ ანჟუში წერს იმის შესახებ, რომ შირაზის ტყვეობაში მყოფ ქართველ დედოფალს ნახულობდა და ესაუბრებოდა მას რელიგიურ საკითხებზე, ძირითადად კი უმტკიცებდა კათოლიკობის უპირატესობას მართლმადიდებლობასთან შედარებით. ამ „ცნობებიდან“ ჩანს, რომ ქეთევანს არაფერი ჰქონდა საწინააღმდეგო კათოლიკური ეკლესიისა, მაგრამ წყაროში არავითარი მინიშნება არ არის იმის თაობაზე, რომ იგი თავად აპირებდა კათოლიკობის მიღებას. მაშასადამე, თუ ქეთევანმა კათოლიკობა არ მიიღო შირაზის ტყვეობის დროს, მაშინ როდისღა, უშუალოდ წამების წინ? არც ამის დამადასტურებელი რაიმე საბუთები არსებობს. მაგრამ ვატიკანის არქივში დაცული ამ მოხსენებისათვის საუკუნეების მანძილზე ყურადღება არ მიუქცევიათ, ვიდრე XX საუკუნის დასაწყისში, 1910 წელს იგი მიხეილ თამარაშვილმა არ გამოაქვეყნა.

ქეთევან დედოფლის წამების აღწერის სხვადასხვა ვერსია XVII საუკუნის ევროპულ წყაროებში საკმაოდ ფართოდ იყო გავრცელებული. ზოგიერთი მათგანი იმდენადაა დაშორებული სინამდვილეს, რომ მათში მხოლოდ ერთი ფაქტი შეესაბამება ქეშმარიტებას — ქეთევან დედოფლის მოწამებრივი აღსასრული. ყველა დანარჩენიდან გამოვყოფდი ორ ნაშრომს: კლოდ მალენგრის „ჩვენი დროის ტრაგიკულ ისტორიებს“, რომელიც პარიზში 1635 წელს გამოიცა და სადაც ავტორი წერს: „...დედოფალმა, რომელიც ადრე იყო ქრისტიანი, სქიზმატიკოსი და ერეტიკოსი ბერძნული რჯულისა, წამების წინ კათოლიკური სარწმუნოება მიიღო“, და გერმანელი იეზუიტის, იოჰანეს ბისელიუსის ნაშრომს: „მნიშვნელოვანი დამხობანი სამყაროს შექმნიდან“, სადაც იგი ქეთევან დედოფლის შესახებ წერს: „...იგი კეთილმოსურნედ ექცეოდა ქრისტიან საცოლეს, (იგულისხმება ქეთევან დედოფალი — მ. ნ.) რომელიც ჩვენს წმინდანთა თანაა

შერაცხული“ [5, 1060]. აქ საინტერესო ის არის, რომ ფრანგი მწერლის, კლოდ მალენგარის ნაშრომი 1635 წელს არის გამოცემული, ე. ი. 1640 წლამდე, ვიდრე ამბროზიო დუშ ანჟუში რომში გააკეთებდა განცხადებას იმის თაობაზე, რომ ქეთევანი მართლმადიდებლური ეკლესიის ერთგული დარჩა. ბისელიუსის ნაშრომს კი თითქმის თხუთმეტი-ოცი წელი აშორებს ამ განცხადებიდან და თუ კი მალენგარს არ შეიძლება სცოდნოდა ამის შესახებ, ბისელიუსს ამისი თეორიული შესაძლებლობა მაინც ჰქონდა. ეს ფაქტი კიდევ ერთხელ მეტყველებს იმაზე, რომ გარდა თავად ქეთევან დედოფლის წამების ფაქტისა, ორივე შემთხვევაში ავტორთა ყურადღება და ინტერესი გამოუწვევია ქართველი დედოფლის ვითომდა გაკათოლიკებას.

თვითმხილველის, მამა ამბროზიოს მიერ ქეთევან დედოფლის ცხოვრების ბოლო მონაკვეთის და თავად წამების აღწერისას პორტუგალიელი მისიონერი ბერი დაწვრილებით აღწერს მის ყოველ მოქმედებას. შაჰის ბრძანება რომ შეიტყო, დედოფალს განუცხადებია, „რომ იგი დაიცავს და შეინარჩუნებს თავის სარწმუნოებას, რომელიც ქრისტიანულად მიაჩნია და დარწმუნებულია მაჰმადის რელიგიის სიყალბეში“ [10, 38]. ქეთევანს კათოლიკობა რომ ჰქონოდა მიღებული, მამა ამბროზიო აუცილებლად აღნიშნავდა ამ ფაქტს. „ნამდვილი ცნობებიდან“ კი არ ჩანს, რომ ქეთევანს აღსარება ეთქვა ავგუსტინელი მამიკნათვის და მისგან ზიარება მიეღო. როგორც მამა ამბროზიო აღწერს, „სამლოცველოში დედოფალი მუხლებზე დაეცა, დიდი გულმოდგინებით რომ ელოცა. ღვთისმოსავობით აღვსილი, თვალცრემლიანი შეევედრა ჩვენს უფალს, იესო ქრისტეს მიეცა მისთვის ძალა და მხნეობა, რათა განეგრძო, განეხორციელებინა და სრულეყო ის საქმე, რომლის გაკეთებაც მას სურდა. უაღრესად ქრისტიანმა და სრულეყო ის საქმე, რომლის გაკეთებაც მას სურდა. უაღრესად ქრისტიანმა დედოფალმა კარგად იცოდა, რომ ბედი ზეცის განგება იყო. ღოცვა რომ დაამთავრა, ადგა, პირში ნაკურთხი პურის ნატეხი ჩაიდო, სწრაფად გამოვიდა სამლოცველოდან, შაჰის მსაჯულებთან მივიდა და უთხრა, რომ შესდგომოდნენ ხელმწიფის ბრძანების შესრულებას“ [10, 38]. ავგუსტინელი ბერისაგან რომ მიეღო ზიარება ქეთევანს, იგი აუცილებლად აღნიშნავდა ამას, რადგან სხვა შემთხვევაში მან საჭიროდ ჩათვალა დაეწერა, რომ „ერთხელ, მარხვის დროს, თავისი მსახურის საშუალებით მთხოვა მივსულიყავი მასთან და მისიანებისაგან აღსარება მიმეღო“ [10, 34].

მაშასადამე, დასკვნის სახით უნდა ითქვას, რომ ქეთევან დედოფალს კათოლიკობა არ მიუღია და მართლმადიდებლური ეკლესიის ერთგული დარჩა. ამას, რა თქმა უნდა, პირველ რიგში მოწმობს 1640 წელს მამა ამბროზიო დუშ ანჟუშის მიერ გაკეთებული განცხადება, სადაც მან აშკარად აღიარა: „სავარაუდოა, რომ დედოფალი ზეცაშია და ღვთის დიდებით ხარობს, მიუხედავად იმისა, რომ ბერძნულ წეს-ჩვეულებებს მისდევდა, იგი დიდი სიყვარულით ეკიდებოდა წმ. კათოლიკურ ეკლესიას და ყველა ლათინელს. მხურვალედ უყვარდა ისინი და რითაც შეეძლო, ეხმარებოდა მათ. გარდა ამისა, ჩვენთან ისეთ კარგ ურთიერთობაში იყო, რომ შეუძლებელია, წმ. კათოლიკური ეკლესიის მოწინააღმდეგე ყოფილიყო“ [17, 172; 10, 22]. მაგრამ ასეთი დოკუმენტიც რომ არ არსებობდეს, ასეთი დასკვნის გაკეთება შეიძლება მამა ამბროზიო დუშ ანჟუშის „ცნობებზე“ დაყრდნობითაც, ვინაიდან, როგორც აგიოგრაფი, იგი გადმოგვცემს მხოლოდ იმას, რასაც ნამდვილად ჰქონდა ადგილი და რისი მოწმეც თავად იყო, ქეთევანის წამების ამბავი მას ისე დაწვრილებით აქვს აღწერილი,

რომ არ ტოვებს არც ერთ უმნიშვნელო დეტალსაც კი. აქ უნებლიედ იბადება კითხვა, თუკი ქეთევანი წამების წინ ავგუსტინელი მამების მიერ კათოლიკობაზე მოექცა, როგორც შემდგომ ამას თავის ნაწერებში აღნიშნავდა არაერთი უცხოელი მწერალი თუ მოგზაური, მაშინ რატომ არ უწერია არაფერი ამის თაობაზე თავად მამა ამბროზიო დუშ ანჟუშ? არსებობს მხოლოდ XVIII საუკუნის პირველი მეოთხედით დათარიღებული პანო, სადაც გამოხატულია ქეთევანი მამა ამბროზიოსთან აღსარების მომენტში [10, 23]. თავად მისიონერების თანამიმდევრულობა და ზედმიწევნითობა საეკლესიო ხდის ამ ფაქტის რეალურობას და ნათელს ხდის იმ ამბავს, რომ ასეთი პანო შეიძლება გაჩენილიყო მხოლოდ მთელი საუკუნის გასვლის შემდეგ, როდესაც ლეგენდა ქეთევანის კათოლიკობაზე მოქცევის შესახებ უკვე ერთგვარ ტრადიციად იქცა და ჭეშმარიტების ძიება პანოს ავტორს არ მოეთხოვებოდა, მან მხოლოდ ის დახატა, რაც გადმოცემით იცოდა.

დავუბრუნდეთ ისევ ქეთევანის წამების წინა წუთებს: როდესაც ლოცვა დაამთავრა, მან პირში ნაკურთხი პურის ნატეხი ჩაიდო. მთელი ფრაგმენტიდან კარგად ჩანს, რომ დუშ ანჟუში ქეთევანის ყოველ მოქმედებას ყურადღებით აღევნებს თვალს და ზედმიწევნით ზუსტად აღწერს. მაგრამ არ ჩანს, რომ იგი თვითონ რამენაირად მონაწილეობდეს ამ რიტუალში. ეს აშკარაა ზევით მოყვანილი ფრაზიდან, სადაც არ ჩანს ადამიანი, ვინც ქეთევანს ეს პურის ნატეხი მისცა, ხოლო მამა ამბროზიო რომ ყოფილიყო ეს ადამიანი, ნუთუ იგი ამას საგანგებოდ არ აღნიშნავდა? როგორც ჩანს, მიუხედავად იმისა, რომ მართლმადიდებელი ღვთისმსახური ქეთევანის გარემოცვაში აღარ იყო, ქეთევანს კათოლიკე მამისათვის არ მიუმართავს აღსარებისა და ზიარებისათვის, რასაც აუცილებლად გააკეთებდა, კათოლიკობა რომ ჰქონოდა მიღებული.

მამა ამბროზიო დუშ ანჟუშის „ნამდვილი ცნობების“ მეოთხე თავი — „ქეთევან დედოფლის სახელოვანი წამება და მშვენიერი სიკვდილი“ თავისი არსით აგეოგრაფიული ნაწარმოებია, და ამიტომ მისი ავტორიც, მამა ამბროზიო ქეთევანის აგეოგრაფად გვევლინება. როგორც ცნობილია, აგეოგრაფის მოვალეობა იყო „მოწმედ“ დასდგომოდა ადამიანს, რომელიც ქრისტიანულ სარწმუნოებას სიცოცხლეს სწირავდა და შემდეგ მისი მარტვილობა აღეწერა. აგეოგრაფიას, როგორც ყველა ჟანრს, თავისი კანონები აქვს; აგეოგრაფი როგორც თვითმხილველი აღწერდა მხოლოდ იმას, რასაც ხედავდა და იცოდა, ან რაც სხვებისაგან ჰქონდა გაგონილი და ეს ინფორმაცია საიმედო წყაროს წარმოადგენდა. „მარტვილობები“, „ცხოვრებებისაგან“ განსხვავებით, უმეტეს შემთხვევებში უშუალო მოწმეების მიერ იწერებოდა. ვფიქრობთ, რომ სწორედ ამიტომაც მოერიდა ამბროზიო დუშ ანჟუში თავის თხზულებაში ისეთი რამის შეტანას, რაც სინამდვილეს არ შეესაბამებოდა. ქეთევანის წამების შემთხვევაში სრულიად განსაკუთრებულ შემთხვევასთან გვაქვს საქმე, მართლმადიდებელი მოწამის ცხოვრებას კათოლიკე ბერი აღწერს. ზევით უკვე აღვნიშნეთ, რომ ავგუსტინელ ბერებს საქართველოში დასამკვიდრებლად და მისიონის გასახსნელად განსაკუთრებით ხელს აძლევდათ ის, რომ ქეთევანი მათ მიერ ყოფილიყო მოქცეული კათოლიკობაზე. ამ საკითხთან დაკავშირებით საჭიროდ მიგვაჩნია მოკლედ მიმოვიხილოთ იმდროინდელი კათოლიკური რელიგიური პრაქტიკის ზოგიერთი ასპექტი.

უნდა აღინიშნოს, რომ ურბან VIII, რომელსაც 1623-1644 წლებში ეკავა

წმინდა პეტრეს ტახტი, განათლებით იურისტი იყო და სწორედ მის სახელს უკავშირდება წმინდანად შერაცხვის ახალი წესების შემუშავება და მიღება [16, 194-195]. XVII საუკუნეში კატეგორიულად აიკრძალა არაკანონიზებულ წმინდანთა თაყვანისცემა, ანუ ისეთი საკულტო ღონისძიებები, რომლებიც არ იყო სანქცირებული პირადად პაპის მიერ. ამ და სხვა საინტერესო საკითხებისადმი მიძღვნილი ინგლისელი მეცნიერების ბელისა და ვაინშტაინის წიგნი „წმინდანები და საზოგადოება“. როგორც გამოკვლევის ავტორები წერენ, პაპ ურბან VIII-ის მიერ დაწესებული კანონიზაციის ოფიციალური პროცედურის თანახმად, ყველა კანდიდატს — გარდა მარტვილისა — უნდა დაეკმაყოფილებინა სამი ძირითადი მოთხოვნა: 1) დოქტრინული სიწმინდე, 2) ჰეროიკული სათნოება (ზნეობრიობა) და 3) სასწაულებრივი მეოხება, ანუ შუამდგომლობა სიკვდილის შემდეგ. პირველი პუნქტი, **დოქტრინული სიწმინდე**, იმისკენ იყო მიმართული, რომ წმინდანთა საზოგადოებაში არ მოხვედრილიყო ერეტიკოსი ან ჰეტეროდოქსულად მოაზროვნე ადამიანი და ამიტომ იგი საკმაოდ ხანგრძლივ და რთულ პროცედურას წარმოადგენდა, რათა კათოლიკურ ეკლესიას, რომელსაც პრეტენზია ჰქონდა, რომ მას სულიწმიდა წინამძღოლობს, თავიდან აეცილებინა შესაძლებელი წინააღმდეგობანი და გართულებანი. დოქტრინული სიწმინდის გამოძიება, როგორც ჩანს, XII საუკუნეში, ერეტიკული მოძრაობის ფართოდ გავრცელებასთან ერთად დაიწყო. მეორე მოთხოვნა, ჰეროიკული სათნოება ჩაფიქრებული იყო კეთილსინდისიერი სასწაულმოქმედის განსასხვავებლად შავი მაგიის მიმდევრისაგან. როგორც ეს თომას აკვინელმა და XIII საუკუნის სხვა თეოლოგებმა დაამუშავეს, არსებობდა შვიდი სიქველე: სამი თეოლოგიური სიქველე — რწმენა, იმედი, სათნოება, და ოთხი ძირითადი სიქველე — კეთილგონიერება, ზომიერება, სამართლიანობა და სულის სიძლიერე (მორალური გამბედაობა). ყველა ეს თვისება ერთად წარმოადგენდა სანიმუშო ქრისტიანის ცხოვრებისათვის წაყენებულ მოთხოვნას. მესამე მოთხოვნა, სასწაულებრივი შუამდგომლობა იმის საბუთი იყო, რომ ღმერთის მსახური განისვენებდა ცაში წმინდანთა საზოგადოებაში და შუამდგომლობდა ქრისტეს წინაშე, რათა მას ეპასუხა მიწაზე მყოფთა ლოცვებისათვის [4, 141-142].

შუა საუკუნეების ევროპაში იმდენად არ სცემდნენ თაყვანს პოლიტიკურ წამებულებს — გამონაკლისს ეპისკოპოსი თომას ბეკეტი წარმოადგენს, რომელიც მეფე ჰენრი II-სთან მომხდარი უთანხმოების გამო საკათედრო ტაძრის სამლოცველოში იქნა მოკლული 1170 წლის 29 დეკემბერს. იგი მაშინვე გამოცხადდა მარტვილად და 1173 წელს იქნა კანონიზებული. დაახლოებით ოთხი საუკუნის მანძილზე მისი საფლავი პილიგრიმების ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული სალოცავი ადგილი იყო მთელ დასავლეთ ევროპაში [3, 317-318], რადგან მაშინ გაცილებით უფრო გავრცელებული იყო სასწაულმოქმედ მკურნალთა და მისტიკოსთა კულტი, მაგრამ უკვე შუა საუკუნეების ბოლოს, როდესაც ქრისტიანობამ თავისი საზღვრების გაფართოება დაიწყო, მას სარწმუნოებისათვის წამებულები დასჭირდა. როგორც ამ გამოკვლევის ავტორები წერენ, მხოლოდ XVI და XVII საუკუნეებში დაუბრუნდა მარტვილობის მნიშვნელობა, რომელიც ადრეული ქრისტიანობის დროს ჰქონდა. კათოლიკე მარტვილთა არეალი ახლა ინგლისს და ახალ დაპყრობილ მიწებს მოიცავდა აზიასა და აფრიკაში, ჩრდილო და სამხრეთ ამერიკაში. ინგლისში, სადაც ტიუდორები და სტიუარტები ეროვნულ ეკლესიას ხელმძღვანელობდნენ, კათოლიკე

ლტოლვილები, ძირითადად იეზუიტები, ფარულად უკან ბრუნდებოდნენ ქვე-
ლი სარწმუნოების — კათოლიკობის — აღდგენის იმედით, რომელიც წინას-
წარვე განწირული იყო [4, 161].

როგორც ვხედავთ, მარტვილებს, წმინდანობის სხვა კანდიდატებისაგან
განსხვავებით, არ მოეთხოვებოდათ სამი ძირითადი პირობის დაკმაყოფილება
კანონიზაციისათვის, ვინაიდან ეს პირობები კათოლიკეთათვის იყო გათვალის-
წინებული. ქეთევანის შემთხვევაში კი სწორედ მოთხოვნის პირველი პირობა
იყო გადამწყვეტი. ეს იყო დოქტრინული სიწმინდე, რომელიც, როგორც უკვე
აღვნიშნეთ, კათოლიკური ეკლესიის თანახმად, ნიშნავდა იმას, რომ წმინდანად
წარდგენილი კანდიდატი არ იყო ერეტიკოსი, ხოლო 1054 წლის შემდეგ, რო-
დესაც საბოლოო განხეთქილება მოხდა რომისა და კონსტანტინოპოლის ეკლე-
სიებს შორის [16, 105], მართლმადიდებელ ქრისტიანებს რომის კათოლიკური
ეკლესია ერეტიკოსებსა და სქიზმატიკოსებს უწოდებდა. სწორედ ეს იყო მი-
ზეზი იმისა, რომ მართლმადიდებელი ქეთევანი კათოლიკურმა რომმა წმინდა-
ნად არ შერაცხა, მიუხედავად ისპაჰანში მოღვაწე ავგუსტინელების დიდი მონ-
ღომებისა. რა თქმა უნდა, ეს სრულიად ბუნებრივია. ამაში ოდნავი ეჭვიც კი
არ იქნებოდა შესატანი, რომ არ ყოფილიყო მამა ამბროჯიო დუშ ანჟუშის
„ნამდვილ ცნობებში“ არსებული ბუნდოვანი განცხადებები, რამაც მათი ტენ-
დენციური ინტერპრეტაცია გამოიწვია ევროპელ ავტორთა თხზულებებში.

დამოუკიდებელი ლიტერატურა

1. ავალიშვილი ზურაბ, თეიმურაზ პირველი და მისი პოემა „წამება ქეთე-
ვან დედოფლისა“, პარიზი, 1938
2. Antológia staršej slovenskej literatúry, na vydanie pripravil a
poznámky napísal J. Mišianik, SPN, Bratislava, 1981
3. Attwater, Donald, Dictionary of Saints, Second edition, Penguin
Books, 1983
4. Bell & Weinstein, Siant and Society, London, 1927
5. Bisseli Iohannis, Illustrium, Ab Orbe Conditio, Ruinarum, Deca-
dis IV, Pars II, 1663
6. გამსახურდია ზვიად, წერილები, ესსეები, „ხელოვნება“, თბილისი, 1991
7. გელოვანი აკაკი, ქეთევან წამებულის პოეტური აპოლოგია/ანდრეას
გრიფიუსი, ქეთევან ქართველი ანუ გაუთქმელი სიმტკიცე, ტრაგედია ხუთ მო-
ქმედებად, გერმანულიდან თარგმნა აკაკი გელოვანმა, „საბჭოთა საქართველო“,
თბილისი, 1975
8. გიორგაძე ბეჟან, შესავალი წერილი წიგნისა დონ პიეტრო ავიაბილე.
ცნობები საქართველოზე (XVII საუკუნე), შესავალი, თარგმანი და კომენტა-
რები ბეჟან გიორგაძისა, „მეცნიერება“, თბილისი, 1977
9. გუგუშვილი მერი, თეიმურაზ პირველი, შემოქმედებითი პორტრეტი,
„მეცნიერება“, 1981.
10. გულბენკიანი რობერტო, ნამდვილი ცნობები საქართველოს დედოფლის
ქეთევანის მოწამებრივი სიკვდილის შესახებ, ფრანგულიდან თარგმნეს ი. ტა-
ბაღუამ და ც. ბიბილეიშვილმა, „მეცნიერება“, თბილისი, 1987

11. თამარაშვილი მიხეილ, ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის, ნამდვილი საბუთების შემოტანითა და განმარტებით, XIII საუკუნიდან, ვიდრე XX საუკუნემდე, ტფილისი, 1902

12. კასტელი კრისტოფო, ცნობები და ალბომი საქართველოს შესახებ, ტექსტი გაშიფრა, თარგმნა, გამოკვლევა და კომენტარები დაურთო ბეჟან გიორგაძემ, თბილისი, 1977

13. კეკელიძე კორნელი, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, III, თსუ გამომცემლობა, 1955

14. კეკელიძე კორნელი, მაკრინეს ლიტერატურული მემკვიდრეობა/ ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, XII, ტომი შეადგინა და გამოსაცემად მოამზადა სოლომონ ყუბანიშვილმა, „მეცნიერება“, თბილისი, 1974

15. კენჭოშვილი ირაკლი, ინგლისური წიგნი ქეთევან დედოფალზე, „მნათობი“, 1961/1

16. Ковальский, Ян Веруш, Папы и Папство, Издательство политической литературы, Москва, 1991.

17. Lang David Marshal, Lives and Legends of the Georgian Scients, London, 1956

18. ნატროშვილი თამაზ, წელი ერთი და წელი ათასი, „მერანი“, თბილისი, 1988

19. ნაჭყებია მაია, უცნობი სლოგაჟური პიესა ქეთევან დედოფლის შესახებ, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, თბილისი, 1992, № 1

20. ნაჭყებია მაია, მასალები ქეთევან დედოფლისა და საქართველოს შესახებ გერმანელი იეზუიტის იოჰანეს ბისელიუსის ნაშრომში, ქართული წყაროთმცოდნეობა VIII, „მეცნიერება“, თბილისი, 1993

21. რევიშვილი შოთა, ანდრეას გრიფიუსი და მისი ქეთევან ქართველი, შესავალი წიგნისა: ანდრეას გრიფიუსი, ქეთევან ქართველი ანუ გაუტეხელი სიმტკიცე, ტრაგედია ხუთ მოქმედებად, გერმანულიდან თარგმნა აკაკი გელოვანმა, „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი, 1975

22. ტაბალუა ილია, საქართველო ევროპის არქივებსა და წიგნსაცავებში (XIII-XX ს-ის პირველი მეოთხედი), (1600-1628 წწ.), II, „მეცნიერება“, თბილისი, 1986

23. ფალსაფი ნასროლა, შაჰ-აბას პირველის ცხოვრება, ტ. I, ტ. II, ტ. III, ტ. IV, თეირანი, უცხოური ლიტერატურის რეფერატული კრებული, თარგმანი ლ. ჟორეოლიანისა, წინასიტყვაობა და კომენტარები ჯ. სტეფნაძისა, ისტორია, 6, „მეცნიერება“, 1978

24. შარდენი ჟან, „ჟან შარდენის მოგზაურობა სპარსეთსა და აღმოსავლეთის სხვა ქვეყნებში“ (ცნობები საქართველოს შესახებ), ფრანგულიდან თარგმნა, გამოკვლევა და კომენტარები დაურთო მზია მგალობლიშვილმა, „მეცნიერება“, თბილისი, 1975

25. ჩხეიძე როსტომ, ზღუდე ბოროტების წინაშე. „ლიტერატურული საქართველო“, 1993, 1 ოქტომბერი, № 40 (3940)